

הרב אברהם גנזיבסקי
ר"מ ישיבת הרב מיעקב ירדשלים

בעניני כבוד אב ואם.

א.

(א) אמרינן בקידושין ל"א א' דהיכא דאזיו אומר
השקיני מים ואמו אומרת השקיני
מים, חייב לשמוע לאזיו, כיון דגם איהי מחויבת
בכבוד אביו, אבל נהגשה שניהן שוין.
ודן הגרע"א בחש' קמא ס' ס"ח, היכא דכיבוד
האב גורם לבן חסרון כים, וכיבוד האם לא
יגרם לו חסרון כים, למאי שקייל דחייב כיבוד אב
ואם רק משלהם ואינו מחויב להוליא מכיסו, מה
דינו, אם נימא דחייב לשמוע בקול האם כיון דכיבוד
אב ליתא, או דאיה שירלה יעשה, כיון דמ"מ מקיים
מלוא כיבוד אב אף אם מוליא משלו.

ואשכחן בזה ג' דרכים. דעת הגאון רמ"ו זעל
מראות הוצאות שהביא הגרע"א שם,
דחייב לשמוע בקול האם, ובין בנשואה בין בגרושה,
כיון דבשמעו בקולה מקיים חיוב ובשמעו בקול האב
אינו מקיים חיוב.

דעת הגרע"א שם דאיה שירלה יעשה, בין
בגרושה בין בנשואה, דנהי דאינו מחויב
לשמוע בקול האב באיכא חסרון כים, מ"מ כד מיוחר
על הפסדו, הוי אותה מלוא כמו אלל האם, והלכך
איה שירלה יעשה, וכחב הגרע"א דה"ה היכא
דהמלוא יתר מחומש ממונו דפטור מלקיים, ואיכא
לפניו עוד מלוא, נמי מה שירלה יעשה דמ"מ הויין
שקולות.

ודעת החזו"א אה"ע נשים ס' קמ"ח בסוגיין, דיש
לומר בעיקר הדבר כמראות הוצאות,
דכשיש לפניו מלוא מחויבת ומלוא שאינה מחויבת
מפאת חסרון כים, י"ל דיעשה המחויבת, אלל דמ"מ
י"ל כדינא דהגרע"א ולא מטעמי, מפאת שוואת
האם שלא ישמע בקול האב לא חיילא, כיון דמחויבת
בכבוד אביו, ונראה הכוונה דאיה יכולה לזווחו שלא
יוליא כספים משלו לטובת אביו, דזה בניגוד לחיובה
לכבד את בעלה, ולפי"ז כל שאין רשות לאב לזווח,
אף אם לבן אין איסור, אין מלוא כיבוד אב, כגון אב
נזיר האומר לבנו השקיני יין אף היכא דאין לבן
איסור מה"ט כגון בחד עברא דנהרא, דאינו מכשילו.

מ"מ אינו מלוא לכבדו בזה, אף בלא טעמא דאב
רשע אין לכבדו בזה י"ל דבעינן הוחזק, עי
בהגמ"י הל' ממרים]. והלכך יכול לשמוע בקול האב
אע"ג דאינו מחויב, ואם ירלה ישמע בקול האם,
דאב אינו מחויב לשמוע בקול האב בחסרון כים,
ולפי"ז דוקא בנשואה ולא בגרושה, דבגרושה חייב
לשמוע בקול האם כיון דאין בו חסרון כים.
ובמציא לפי"ו, לדעת הרמ"ו ישמע בקול האם, בין
בנשואה ובין בגרושה, לדעת הגרע"א איה
שירלה יעשה בין בנשואה בין בגרושה, ולמאי דלייד
בחזו"א, בנשואה איה שירלה יעשה, בהגרע"א,
ובגרושה ישמע בקול האם בהרמ"ו.

(ב) ונראה דגם בנשואה איכא חילוק בין הגרע"א
לחזו"א, אע"ג דלמרוייהו איה שירלה
יעשה, דלהגרע"א בכל מה שיעשה, חשיב עושה מלוא,
ויחול עליו דינא דעוסק במלוא פטור מן המלוא,
דנאמר אף בכיבוד אב ואם, כדמשמע בנר"י אר"ח
ס' ל"ח ס"ק ו' ד"ה והטור, וכן מבואר בערך לחם
למהר"י קאשטרו יו"ד ס' ר"מ ועי' בחש' מהרש"ג
שדן בזה דדילמא לאו כל כמינייהו דהאב והאם
לגרם שהבן לא יקיים מלוא].

ובמעתה בגוונא דהי לווי האב כנגד לווי האם,
ובקיום לוואת האב יש חסרון כים והאם
נשואה לו, הנה אם יעשה לוואת האב, לדעת הגרע"א
והחזו"א דרשאי לעשות לוואת האב דפליגי על
מראות הוצאות, הנה בעשותו כן יהא לו דין עוסק
במלוא, ויהא פטור ממלוא, ואם ישמע בקול האם,
דזה רשאי לעשות לכל השיטות, הנה לדעת מה"א
והגרע"א יהא דינו נמי כעוסק במלוא, אך למאי
דלייד בחזו"א לא יהא דינו כעוסק במלוא, אלל
דמ"מ רשאי שלא לשמוע בקול האב מפאת דיש
חסרון כים אך אינו מקיים מלוא בשמעו לאמו, כיון
דלויה לא חייל כנגד אביו.

מידד לאחר העיון י"ל דאף אם לווייה כמאן דליתא,
אך כיון דמענגה בזה יש כאן מלוא כיבוד
אף בלא לווי, ויהא פטור ממלוא אחרת, והא
דאמרינן דאינו מחויב לשמוע בקול האם, הוא דמלוא

ו' יהא לו אף אם ישמע בקול האב ושוב היין שקולות. וי"ח דשפיר י"ל דכל דאין נכחה לזויות כיון דאסורה בזה אין כאן כלל מלוא כיבוד אף אם לגבי ליכא איסור. דכיבוד היינו מלוי רזון וכל שאסור לה לזויות נמי חשבינן דאין כאן רזון. אך מטעמא אחרינא י"ל דגם להחזו"א אם ישמע בקול האם יקיים מלוא. דהא אם הייתה מלואה אח נבה שאם כי יעשה מה שירצה ביחס לזוואת האב, אך אם יחליט שלא לשמוע לאב מפאת דהיה של בן, אזי הינה מלוא אוחו לעשות רצונה. ודאי דיכולה לכחילה לזויות כן. ומעתה אף היכא דמלוא במחלט שיעשה רצונה הא דבטל לזוי דידה הוא רק לענין שלא יחול בכל ענין, אך לענין שיחול אם יחליט שלא לשמוע בקול האב. שפיר חייל, וא"כ יקיים בזה מלוא ויהא פטור ממלואה אחריתא בדין עוסק במלואה.

ג) ודבד דעת הגרע"א היא דנהי דפטור מכיבוד אב היכא דהויא משל בן, מ"מ כד מקיים הוה מלוא גמורה, ולא גריעא ממלואת כיבוד אם, ונראה דגם המה"ל והחזו"א מודו בזה, אלא דסברי דנהי מפאת הקיום שניהם שוים, מ"מ יש לו לקיים כיבוד אם כיון דאם יעשה כיבוד אב יבטל מלוא חיוצית, ואם יעשה כיבוד אם יבטל מלוא שאינה חיוצית, ודעת הגרע"א דלא אולנין בחר מה יבטל דכיון דבקיום שניהם שוים יעשה מה שירצה.

והבדל יעויין במטה אפרים סי' תרנ"ב באלף למטה אוח ל"ג, דן בערב סוכות ויכול לילך למקום שיש בו סוכה ואין בו ארבע מינים או למקום שיש בו ארבע מינים ואין בו סוכה. וכ' ד"ל דילך למקום הסוכה כיון דחיוצת קדים בערב משא"כ בארבע מינים רק למחרת. אך כ' ד"ל דזה דוקא כשכבר הגיע זמן המלואה עבדינן ו' שהגיע זמנה, אך כאן הנידון בערב סוכות, וא"כ חרוייהו שקולים, וכ' דלפ"י י"ל דד' מינים עדיפי, משום דמחויב מדרבנן כל שבע משא"כ בסוכה דאי בעי לא אכיל. ושוב כתב דגם בסוכה כד אכיל מקיים מלוא כל ו' ומברך עלה. ואסיק דאין צידו להכריע והלכך לא היה מקום שירצה ילך. ונמצא דמסופק צידו האי סברא היכא דכד אכיל מקיים מלוא, אם שוה לעשה גמור.

והבדל לדעת המה"ל והחזו"א בעינן למנקט כהך גיסא דמט"א דלולב עדיפא אע"ג דהוה דרבנן כיון דסוכה אינו מחויב, אלא רק היכא דאובל מקיים מלוא. ולדעת הגרע"א בעינן למנקט כאידך

גיסא דמט"א דסוכה חשיבא כעשה גמור דכד אכיל מקיים מלוא וממילא עדיפא על דרבנן, אך יש לחלק לדעת הגרע"א בין מלוא חיוצית דהשתא נעשית רשות מפאת חסרון כים ובה במוותר על הפסקו שבה לעשה חיוצית גמור, ובין עשה דלעולם הוה רשות, וי"ח.

ו' ורע"ב ספיקא דהמטה אפרים במלואות שזמנם בזה אחר זה אך חייב השתדלותם עכ"ל. אם חשיבי כחיילי חרוייהו ואיזה שירצה יעשה או דזו שזמנה קודם קדמה הגה בחולין קמ"א א' מבואר דעשה דשלוה הקן בדין דעדיפא מעשה דלקיחת צפורי מלורע לולא סברא דגדול השלוה, והקשה הגרע"א בחשו' ח"ג סי' פ' אמאי עדיפא הא שקולים נינהו ואיזה שירצה יעשה. ואם נימא דלא אולנין בחר חייב השתדלות אלא בחר עמם זמן החיוב, הא שילוח הקן חייל השתא ומלוא ליפורי מלורע לא בלקוחה השתא אלא בשחיטה ובשילוח, וא"כ יש ליישב קו' הגרע"א לחד גיסא דהמט"א, אך אפשר דחשיבי חרוייהו לפניו אע"ג דזו בשילוח השתא ואידך לריק לקחתה ולשחטה.

ד) ורע"ב דברי הגרע"א דאיזה שירצה יעשה היכא דהוה כיבוד אב משל בן וכיבוד אם משל אם, הנה יל"ע בצן הרוצה להוציא על מלוא יתר מחומש, והאב מלואוהו שלא יעשה המלואה ד"ל דחייב הבן לשמוע כיון דפטור מהמלואה, או דמ"מ כיון שהבן רוצה להוציא ממנו הוה מלואו לעצור על ד"ה, וכן היכא דמלורע לילך לסוכה דפטור מההליכה אע"ג דכשיגיע לסוכה כבר לא יהא מלורע, והבן רוצה להכניס עצמו לחיוב סוכה והאב מלואוהו שלא לעשות כן, אם חייב לשמוע לאביו.

והבדל בחשו' ערוגת הבושם או"ח סי' י"ט העלה דבמידת חסידות יש לו לשמוע לאביו המלואו כנגדה אא"כ נהג ג"פ דחיל עלה דין נדר. והיכא דיש לאב טעם, אך היכא דכונתו רק כנגד המנהג חסידות, יעויין בחשו' כנסת יחזקאל סי' ל"ה דהא דבמלואה שאפשר לעשות ע"י אחרים מניח המלואה ועוסק בכיבוד אב אם רזון האב רק כנגד המלואה לא ישמע לו, ויל"ע מינה לנ"ד. ולכא' מלואה שפטור ממנה מפאת יתר מחומש לא עדיפא, ויש לחלק, ואם נימא כן תיקשי בדברי הגרע"א דאיזה שירצה יעשה הא האם יכולה לזויות שלא יעשה הך כיבוד אב כיון דאינו מחויב בו וחייל לזויה.

אך לא קשיא, דודאי י"ל דחייל זווי האב לא רק לעשות ראויה אלא גם שלא לעשות כיבוד דאב, אך גם זווי האב איחא אס רואה הבן להפסיד ממנו, וא"כ איזה שירצה יעשה, ולפ"ז נמצא דלדעת הגרע"א במלוא האב על הבן שלא יוציא על מלוא יתר מחומש, או שלא יטער לילך לסוכה, יהא הדין איזה שירצה יעשה דאמנם י"ל דחייל זווי האב, אך גם המלוא איחא.

וב"ז לדעת הגרע"א, אך לדעת מראות הנוצאות והחזו"א, יהא הדין דאסור לו לעשות המלוא, כיון דיש לפניו כיבוד אב דחייב בו ואיך מלוא דפטור ממנה.

והיכא דהמלוא העולה יותר מחומש היא מדרבנן או רק ספק מלוא דא' בזה גם להגרע"א יטעך לשמוע בקול האב, דנהי דבמלוא לבן שלא לעשות ספק מלוא דא' או מלוא דרבנן לא ישמע לו, הכא הא פטור מדינא אלא דרשאי לעשות מה שירצה ובה כלל הוא דודאי עדיף, וכן דא' עדיף.

והנה היכא זלווי האב שלא יעשה המלוא ויהא בשו"א, בזה ג' להגרע"א ישמע לאב, דכחצ ההפלאה בתשו' גצעת פנחס ס"י ג' דדינא דאיזה שירצה יעשה דוקא בחרוייהו בקו"ע או חרוייהו בשו"א, ולא בחדא בקו"ע וחדא בשו"א, וכ"כ בחזו"א שם, ולפ"ז יהא חילוק אס רזון האב שלא יעשה המלוא ביתר מחומש, כדי שיעשה לאב איזה דבר, שאז איזה שירצה יעשה, והיכא דרזונו שהבן יהא בשו"א, דאז לריך לשמוע לאב, והיכא דרזונו להיות בשו"א כדי שיע"ז יטעך לעשות רזון האב, כיון שממילא אינו מקיים המלוא, לכא' חייל זווי להיות בשו"א וממילא לריך לעשות רזון האב.

והנראה דאף להגרע"א דאיזה שירצה יעשה, אס יש לבן שתי מלוות שקולות לפניו ויכול לעשות רק אחת מהן והאב מלווה איזה שיעשה, חייל זווי, ומ"מ בזה דתשו' הגרע"א לא נימא דחייל זווי האב לעשות כיבוד אס ולא כיבוד אב, דנהי דהוי משל בן, בזה כיון דמוותר הבן על ממונו חוב היין זווי האב והאס שקולים, דגם האב מלווה לעשות אחת משתייהן.

ולפ"ז גם בכיבוד אב ואס בנתגרשו, ושניהם בקום ועשה, ויזוה האב לבן להיות בשב ואל תעשה לגבי זווי האב וממילא יחול זווי, י"ל

דיועיל וא"כ נימא דאס מלווה להיות בשו"א הוי מלווה כנגד דברי חורה, אך הא מלוא בן לתועלתו ויכול לעשות בן דהוי כיבוד אב כנגד כיבוד אס] וא"כ לעולם בנתגרשו אמאי שניהם שוים הא י"ל דמונח זלווי האחרון שיהא בשו"א לגבי הראשון, אך ל"ק דמונח גם בזווי הראשון שיהא בשו"א לגבי האחרון וממילא חשיבי תרויהו בשו"א ויטעך לקיים שניהם ולא להשקות אף אחד, וממילא לא מפרשין זוויים בכה"ג אלא רק לענין הקו"ע והלכך איזה שירצה יעשה.

והנה דעת החזו"א לענין גוונא דהגרע"א דזווי האב משל בן וזווי האב משל אס, דבנתגרשה י"ל דישמע לאס ובשואה י"ל דיעשה מה שירצה כיון דזווייה לא חיל דהוי כנגד האב, דנהי דלענין הבן אין לו חיוב לשמוע לאב בכה"ג, דהוי משל בן, מ"מ מצד האב אין לה רשות לומר כנגד האב.

והנה טעמא דהחזו"א לאו בזולתו גוונא, דהנה תניא בתוספתא פ"ב דב"מ דאבידת אביו ואבידת אמו אבידת אביו קודמת, והשתא היכא דאבידת אביו כרוכה בהולאות משל בן ואבידת אמו בלא הולאות, בזה יודה החזו"א להמה"ל דהא חיוב האשה לכבד בעלה לכא' לא איחמר היכא דתפסיד אבידתה, וא"כ דמי לגרשה, דבה יטעך לשמוע לאמו לדעת החזו"א דמודה בזה למה"ל.

והדי' מקום לומר בענין אחר, דלאחר דחדית קרא דאביו ואמו ישמע לאביו, פקע מלוא כיבוד לאמו, והלכך היכא דמוותר הבן על ממונו, חוב הדר דינא דאביו קודם, ולפ"ז אף באבידה, אך לא משמע בן מלשון החזו"א, אלא מפאת דאין בכה ללוות דבר שאסור לה ללוות בן, ולפ"ז י"ל דהא דחדית קרא דכבוד האב קודם לאס, לא דפקע דין כיבוד אס אלא דהאב קודם, ונ"מ להיכא דהתחיל מקודם כיבוד אס להחזיר אבידתה וא"כ ליוה האב להחזיר אבידתו יהא פטור מכיבוד אב מפאת עוסק במלוא, משא"כ שלא באבידה לבתר סברת החזו"א דלאו כל כמינה ללוות דבר שאסור לה, פקע מינה שם מלוא, ולדעת המה"ל והגרע"א דלית להו האי סברא, יהא פטור מכיבוד אב מפאת עוסק במלוא, ונ"מ.

והנה בסברת החזו"א דליכא זווי דכיבוד היכא דאסור לה ללוות, יל"ע בזה הא חזיון

[ורבתוס' שבת ג' א' כחני דליכא לפני עור על בעה"ב כשהעני לוקח ממנו היכא דהעני יכל לקחת בעלמנו מן הקרקע, וקשה הא בלא הרשאה בעה"ב לא יקח וא"כ מכשילו, והרשאה משוי לפני עור אף בלא נתינה. ויש ראי' לזה מבהגר"א ביו"ד סי' רצ"ה ס"ק ד'.

וי"ל דכבר הרשה מקודם וצמעה הנתינה דהשחא אינו עונה, אך בפשוטו חייב לבטל הרשאתו כי הרשאתו הקודמת היא הכשלה, וזוה שמבטל הרשאתו מתקן הכשלה, וא"כ אכתי קשיא דברי החוס' ולזה י"ל דאיידי דגם בלא הרשאה הבעה"ב יקח העני, והא דיכול להכניס החפץ לביטחו אינו מכשילו, ולא אמרינן דנתינתו הראשונה חשיבה מכשיל, ול"ח.]

ב. חו. דאיידי שאבי האב לא ליה לבנו שלא יקבל מהנכד אלא רק ליה לנכד, באופן דלאב אין מלות כיבוד ככה"ג. והנה השבחן סברא זו בחשו' נו"ב תנינא אה"ע סי' מ"ה דהיכא דליוה האב לאשחו שלא חשדך הבת עם פלוני אין לבת מלות כיבוד כיון דהאב ליה את האם ולא את הבת, וכן כתב נמי על האי עובדא גופא בחשו' גצעת פנתם להפללה סי' ג', ולפ"י א"ש קושנין ככה"ג, אך הדבר ל"ע מסברא, כיון דקים לן ראונו אמאי ל"ה כיבוד ככה"ג כיון דידיעין דזה ראונו. ואינו ענין למה שכתבנו לעיל באות ב' ד"ל דליכא מלות כיבוד כל שאין לווי, דהחם אינו בחורת לווי, אבל הכא כיון דאם היה מלווה הי' חייל דין כיבוד, מאי גרע בהא דליווה לאחר כל שידענו שדעתו כן, ודברי הגו"ב וההפלאה צריכים ביאור.

ג. חו. י"ל דאיידי בגוונא דאבי האב מקפיד על הגכד שיתן לו מים, אבל אינו מקפיד על האב אם הוא ישחה את המים, באופן דאין כאן לפני עור מפאת נתינת הגכד לאביו.

ד. חו. י"ל דאיידי בגוונא שאף אם הגכד לא יתן המים לאביו יוכל האב ליקח בעלמנו באופן דאין לפני עור מזד הבן [והא דעכשיו מחזיק הגכד המים בידו, י"ל דאיידי שיוכל האב ליקח מיד אחרים, ועי"ל דלא חשיב מכשיל כיון שלולי לקיחתו המים ליתן לאביו יכל לקחת בעלמנו, וכן יש לדקדק ממש"כ חוס' שבת ג' א' שהבאנו לעיל דאם העני יכול לקחת מהקרקע, אע"ג דהשחא ציד בעה"ב לא חשיבה מכשיל.]

דנקטו הפוסקים דנהי דחייב בכבוד אבי אביו, מ"מ באביו אומר השקיני מים ואבי אביו אומר השקיני מים חייב בכבוד אביו, כדמשמע ל' הרמ"א יו"ד סי' ר"מ סכ"ד, ואמאי לא ניימא דנהי דכבוד אביו חשיבה מ"מ לווי הוה כמאן דליחא כיון דחייב בכבוד אביו. וכן במנ"ח מלוה ל"ג כי דבאמו אומרת השקיני מים ובעל אמו דאינו אביו נמי אומר כן, חייב בכבוד אמו, אע"ג דמחויבת בכבוד בעלה.

ולרומז דלא קאמר החזו"א אלא באשה לבעלה דיש כאן חיוב אישות, ועדיף מחיוב כבוד גרידא, וזה יתיישב רק הך דאבי אביו ולא דבעל אמו, ולומר נמי דלא קאמר החזו"א אלא היכא דשניהם שוים, דזוה אהני סברא דבטל לווי מפאת דחייבת לכבדו [ולפ"י] בגזיר האומר לבנו שישקנו יין וליכא לפני עור, כגון בחד עברא דנהרא ובגוונא דליכא איסור דרבנן דמסיע, ובאופן דליכא לפטור מפאת דהאב רשע, יהא חיוב כיבוד, אך הדבר ל"ב מסברא, דאם אמרינן דלווייה כמאן דליחא, א"כ אף בלא שקוים.

אך באמת איכא לעיוני בהני דיני דהרמ"א והמנ"ח אף אם ניימא דלא מפקעין הלווי מפאת האיסור דאיכא על זה שמלווה מ"מ היאך שרי לכן הא איכא לפני"ע דמכשיל האב בזה שאינו מכבד את אביו שלו [וממילא כבר פקע הלווי דהו"ל מלווה לעבור על דברי חוריה] דהגורם להצירו שלא לקיים מ"ע קע עבר בלפני"ע, כמבואר בחוס' גיטין י' א' ד"ה מלת, ויש לדחות מפאת דמכשילו בצרכה לבעלה, אך גם מסברא פשוט כן.

ויש לדון ליישב בששה אנפי.
א. חדא, דאין הבן מכשיל את אביו בנחתו לו אע"ג דאביו חייב ליתן לאביו דידר, דהעבירה דאביו איננה בלקיחת המים אלא באמירת הלווי לכן ליתן לו ולא לאביו ואמירה זו כבר נעשתה, אך אין נראה כן. דהעבירה דהאב דמלוה את בנו שיתן לו מים, אינה בעלמנו הלווי, דכל שלא יקח את המים לעלמו אין כאן כנגד חיובו דכיבוד אב דילי, אלא העבירה היא בלקיחת המים בפועל לעלמו, וזה מכשיל הבן את האב, וכי תימא דאיידי דהאב מלוונו לעשות איתו פעולה שאינה בלקיחה כגון לנקות ביתו, ואבי האב אומר שניקה ביתו שלו, נמי לא נחיישב, דזוה שהבן לא עושה לאבי האב מכשיל האב, שגרם לעלמו מניעת כיבוד אב.

ולא רק מניעת הרוח אע"ג דאם ימחה אשכנח דלא
הי' שלו מעולם, ואכתי לע"ק.

(ח) ודב' קושיין דלעיל באבי אביו ואביו אמאי
ישמע לאביו הא מכשילנו לאביו במניעת
כיבוד לאביו ידיה, יש לשאול לכא' אקרא לאביו
קודם לאמו ול"ל קרא, מ"ל מפאת דאין האם רשאית
לזווחו כנגד האב ומכשילה במניעת כיבוד, אך אקרא
לא קשיא דנ"מ בגוויי דאינה מחויבת בכבודו, כגון
אבידת אביו ואבידת אמו, דמלך כיבוד אינה חייבת
להפסיד אבידתה על מנת לכבד בעלה, אע"ג דהגדון
כאן לא על גוף האבידה אלא על רצונה שבנה יטרח
להחזיר לה אבידתה, רק אדינא לאביו ואביו אביו או
אמו ובעל אמו דאיירי אף בגוויי דאיכא חיוב כיבוד
הוא דקשיא לן.

(ט) ודב' בגוף דינא דאמו ובעל אמו ש"כ במנ"ח
דחייב בכבוד אמו, [והוא כדינא דהרמ"א
לאביו קודם לאביו אביו] הנה אשכחן בשיטה לא נודע
למי בסוגיין מבוחר דכבוד בעל אמו קודם לאמו,
דפירש הכי סוגיין ולכא' פליג על המנ"ח והרמ"א,
ואם נימא כדלעיל דהרמ"א ומנ"ח איירי בגוונא
דליכא לפני' והשיטה איירי בגוונא דאיכא לפני',
ולא פליגי, ונריך חלמוד.

ודב' בראב"ן בסוגיין כתב דהך דינא דאבא אומר
השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים,
דאיירי שאמרו בב"א, ולכא' אפשר דהכוונה דאם
בזא"ל, והתחיל לעשות בכיבוד האם, הו"ל עוסק
במלוא ונפטר מכיבוד אב, אך זה דוקא אם נימא
דיש כאן מלוא כיבוד אב, וכהרמ"ז והגרע"א, ולמאי
דלידך בחזו"א דלזוי ידיה לא חייל כלל, א"כ ל"ה
עוסק במלוא, ואפי' אם צעת שזיווחה טרם לזיה
האב, כיון דלזיה אח"כ פקע מינה כיבוד אב.

ודב' למשנ"ח דטעם החזו"א אמאי בגוונא
דהגרע"א כל מה שירצה יעשה, אע"ג
דבעיקר הדבר ס"ל כהגאון מה"ל דעדיף לעשות של
אב, מפאת דבדידה ליכא חסרון כיס, אך כיון
דאיירי בנשואה לא חייל לווייה כיון דהוא כנגד אביו,
יל"ע א"כ אמאי מה שירצה יעשה, נהי דהבן אינו
מחוייב בכבוד אביו בכה"ג דהו"ל חסרון כיס, אם
מכבד האם מפאת לווייה מכשילה בזה, שהרי האב
מקסיד עלי' שלא חלוא ולא תקבל מהבן כי עי"ז
מונעת מהאב את כבודו, וא"כ ייאסר הבן מפאת

ה. חו י"ל דאין הנכד מכשיל את אביו, דכד מקבל
המים הויין כבר שלו ואינו מחויב ליתן לאביו
דהוא משל בן, אך לא נראה בן, דנפשוטו אם האב
אומר לבן שלא ירים מליאה, מפאת שאם ירימנה לא
יוכל לקיים כיבוד אב מחמת שילטון לטפל בה,
אסור לבן להרים, וגם לאחר שהרים באיסור, י"ל
דאסור לו לטפל בה, כדי למנוע למפרע מהרמחו
למליאה, איסורא דמניעת כיבוד אב.

עוד הי' אפשר ליישב, דכיון דמלך כיבוד אב, חייב
הבן ליתן לאביו, אין אביו האב יכול לזווח לאב
שלא יקח ממנו, מפאת דדמי לשל בן.

ו. וראיתי בחשובת מהרש"ג חלק ב' סי' ר' כתב
דבאמת אין אדם חייב לוותר על שירות בנו לטובת
אביו, דדמי לשל בן, אך הדבר ל"כ מהך דמבוחר
בסוגיין דחייב להפסיק לעסוק מעסקיו ולא להרויח,
והי' אפשר לומר בדעתו, דהא במלוא האב לבן
שימחול חוב ודאי חשיבא משל בן ואינו חייב לשמוע,
ולא דמי למניעת ריווח שלא יעשה עסקיו, וא"כ
נימא דאי שימוש במי שחייב לכבדו חשיבא כמחילת
חוב, אך יש לחלק בין זכות ממון לזכות מלוא.

ולכא' מי שנשבע לחזירו לעשות לו מלאכה, יכול
האב לזווחו שיסכים שיחיר השבועה היכא
דיש לאב רווח ולא חשיבא משל בן, ול"ה, והנה
למש"כ מהרש"ג ניחא קושיין.

ודב' עובדא הוי דהאב נסע למדינת הים, והאם
הלכה לאמה הזקינה האלמנה, ואומרת האם
הנשואה הגמלאה אלל אימה לבתה שרלונה להיות
אללה לשבת, ואם תזמינה תמנע מהאם כיבוד אב
דילה, כי הסבחה רוצה שבתה תהא אללה, מה תעשה
הנכדה, האם תקיים בקשת אימה או לא, ולכא' תליא
בכל הני תירוצי דלעיל, לתירוצי קמאי אסירא
לה להזמינה ולמש"כ מהרש"ג חייבת, [ואין בזה פטור
משל בן כיון דבעלה שהוא בעל האוכל מסכים], ועי'.
ולכא' אם יזכו לאם את האוכל א"כ אם לא תבוא
תפסיד ותהא האם פטורה מכיבוד הסבחה מפאת
הפטור ממנה, אך נראה דכיון דהיתה מחויבת
למחות ולבטל הזיכוי בכדי שלא יתהוה פטור דמשל
בן, וזה מחויבת כמו כל מניעת הרווח, השתא דזכתה
חייבת לוותר בכדי לבטל העבירה למפרע, וזה מפאת
דצעת הזיכוי כבר רמיא עלה מלוא כיבוד, אך אם
צעת הזיכוי טרם היתה מלוא כיבוד והשתא מבקשו
האב לבטל הזיכוי ע"י מחאה, י"ל דחשיבא משל בן

דמכשיל האם, וזוה לא יתכנו כל ששח החירותים
דלעיל.

ושאלה זו היא לא רק למש"כ בחו"א דכל שזווי
האב הוא על דבר שאסור לאב שיעשה
אע"ג דלכן אין איסור ליכא כיבוד אב, אלא אף אם
נימא דלא כהאי חידושא ונימא כדמשמע מהגרע"א
והרמ"א, דדין כיבוד אב לא סקע בכה"ג כל שלכן
ליכא איסורא, מ"מ תיקשי בנידון הגרע"א והרמ"א
היאך דיינין מה שירצה יעשה להגרע"א או דישמע
בקול האם להרמ"א, הא יש כאן לפני עור דמכשיל
האם שהרי מחויבת בכבוד בעלה ואיהו אינו רוצה
שיעשה מה שהיא רוצה, ויש לה למנוע הבן מלעשות
כן.

והדבר ז"ע, ואולי כיון דבגוונא דהגרע"א האם
כבר מחה אלא שמ"מ לא סקע חיוב
כבודה לבעלה אף לאחר מיתתה כדחוכיה שם
הגרע"א מדברי הבי"ש בשם הכלבו, נמלא דלא שייך
להכשילה השתא יותר, דמה דעשתה בחייה כבר
עשתה, ונהיינו דנימא דאם יהודי נתן לב"צ אבר מן
החי, והב"צ טרם אכלו, דיש חיוב על הרואה ליקח
האהמ"ח מהב"צ על מנת לאפרושי הגותן מאיסורא
דלפני"ע דהאי איסורא דלפני"ע אינו רק אם אכלו
הב"צ, למאי דלידדו אחרונים ז"ל. אע"ג דלגבי הבי"צ
י"ל דליכא חיוב לאפרושי מאיסורא מ"מ יש להפריש
הגותן אם ימות הגותן את האהמ"ח לפני שהנכרי
יאכל, נימא דלא יהא האי חיוב לאפרושי מאיסורא
ולפני"ע, ולפני"ע היכא דהאם חיה, יהא לו אסור לשמוע
בקולה, היכא דידוע דהא דלא עושה לאביו לא מפאת
חסרון כים אלא מפאת דליותה עליו.

ב.

י' ודבה במש"כ המה"א והחזו"א דיש לו לעשות
כיבוד אם דהוא משל אם ולא כיבוד אב
דהוא משל בן, דמוטב שלא יקיים דבר שאינו מחוייב
בו מאשר לא יקיים דבר המחוייב בו, אע"פ שלאחר
שמוותר על ממונו תרווייהו שוין, מ"מ לענין ביטול
דאידיך מזה מוטב שתבטל מזה שאינו מחוייב בה.
יש לעי' לפי"ז היכא דיש לפניו ב' מצוות עשה ויכול
לקיים רק אחת מהן, ואחת מהן צעת קיימו אותה
כריך לעבור על לאו ויכול לעשות כן מפאת עדל"ת,
ואידך הוה עשה גרידא, מי אמרינן דכיון דאינו יכול
לקיים אלא אחת, למה יעבור הלאו, או דנימא דמ"מ

כד מקיים האי עשה חייל דינא דעדל"ת. והנה אם
אמרינן ב' מצוות דמ"מ יקיים זו שמחמתה לא
נדחית מצוה אחרת, ולא יקיים זו שמחמתה נדחית
אחרת, והיינו לדעת הרמ"א והחזו"א א"כ ה"ה בנ"ד
נימא דיקיים העשה דמחמתו לא נדחה לאו, ולא
יקיים העשה שמחמתו נדחה לאו.

אך אשכחן ד"ז בחזו"א קדשים קמא פי' ל"ו ס"ק
י"ב, כ' ליישב קו' עמודי אור דהא דמקשינן
בזבחים ל"ז דעשה דאכילת קדשים ידמה לאו
דקדשים פסולים שנבלעו בו, ותיקשי הא דאכילת
קדשים פסולים וזלזול הלאו איכא גס עשה דמצוות
שריפה, ותי' בחזו"א דאין כאן איסור עשה, אלא
דאינו מקיים מ"ע, והיינו דאם יאכל יקיים עשה
ויעבור על לאו, ואם ישרוף יקיים עשה והלכך מפאת
הא לא הוה אסרינן לאכול והוה אמרינן איזה שירצה
יעשה, וחזינן מזה דבאיכא לפניו ב' עשה וחד מהם
כריך לדחות לאו, אמרינן דמה שירצה יעשה.

ורבא יקשה מחולין קמ"א א' דאמרינן דלענין
לקיחת פסול מעל הצנים לשילוח מלורע,
אם ליכא לאו, הוה נטלינן לולא קרא דאסר, אבל
היכא דאיכא לאו אין עשה דוחה ל"ת ועשה, ולכא'ו
לא קשיא דהתם לא מצינן למידן עדל"ת דלא הוה
בעידני.

אך אינו מספיק דהא חוס' שם דנו לענין שיטת
ריב"א דהלאו מיהא נדחה, וחזינן דנקטי דיש
כאן דין עדל"ת, וטעמא אולי דחשיבא בעידני
דעיקר עקירת הלאו צעת השחיטה או מפאת
דלישנא דהגמ' דרק מפאת צירוף העשה לא נדחה
הלאו, וא"כ הדד תיקשי לדעת החזו"א שתי קו'
עמודי אור דאחא שירצה יעשה א"כ החס נמי.

רצ"ל דליק דבעשה ולא חעשה הקשורים זה עם
זה לא קאמרינן דיכול לעשות או העשה
הדוחה הלאו או העשה השני דהעשה השני מחזק
הלאו, כיון דמאותו ענין, משא"כ בגוונא דעמודי אור
דאין לעשה השני דשריפת פסולים קשר עם הלאו
דאיסור אכילת פסולים.

ורא"כ יש לעי' אמאי באיכא ב' עשה שוים, אלא
שחד מהם מבטל עשה שני וחד אינו מבטל
אמרינן להרמ"א והחזו"א דיעשה הבטלי מבטל, הרי
יש בכח חד עשה למימר שיעשו ולא את השני, ומ"מ
קפדינן שיעשה הבטלי מבטל, ואמאי נדחיית עשה
ללאו לא קפדינן.

ויש לחלק דבעדל'ת כיון דהעשה חלים ובכחו לדחות, חשיבא הלאו כדליתא, משא"כ בעשה כלפי עשה דשקולים אלא כיון דאינו יכול לעשות שניהם עושה רק אחד, אבל אין השני נדחה אלא שאי אפשר לקיימו. ולפי"ז יהא הדין דבנחגשו דשניהם שוין ויאמר האב השקני יין או חלב והאם הגרושה אומרת אם תרצה ליתן יין תן לי ואם חלב תן לאב, להגרע"א הדין דיכול ליתן או לאם יין או לאב חלב וכיון דכשנותן מקיים מצוה, אך למה שכתבנו לעיל בלוח ג, די"ל דהגרע"א מודה למטה אפרים, אפשר דהבא גם להגרע"א יטערך לתת לאבן ולהרמ"ז והחזו"א יטערך לתת לאב.

וכן אם הגרושה חלוונו שאם יהא צעיר פלונית, יעשה לה דבר מה, אך כל זמן שאינו שם אינו מחויב, והאב מצווה לעשות דבר אחר במוחלט במקום אחר ואינו יכול לעשות שניהם, בזה להגרע"א יהא הדין דיהא רשאי לילך לעיר ולגרוס לעצמו החיוב, ולא לקיים רצון האב. משא"כ להרמ"ז והחזו"א, אא"כ נחלק כחילוקא דלעיל דהגרע"א יודה למט"א.

ג.

יא) ודב'ה לעיל בלוח ד' אייתתין דברי ערוגה הבשם דנהי דהיבא דהאב מצווה כנגד הנהגה טובה ומדת חסידות איבא כיבוד אב היבא דטעם האב מלד סיבה שטוב לו לאב כן, או מפאת דאינו טוב לבן, וועי תשו' צאר משה סי' ס"א לא כ"כ ול"ע. אך היבא דנהג כן ג"פ ובוה הוי נדר לדבר מצוה, בזה כל שהנדר קיים אינו יכול לזווחו אלא שצריך להשאל.

ויש בזה מקום עיון, דאף בנהג כן הא השתא דהיה כנגד כיבוד אב לא הוה מצוה ולא חיל הנדר מכאן ולהבא, והו"ל כנודר לעשות דבר טוב ולתאר מכן פקע הענין הטוב, דבפשוטו לא חייל נדרא מכאן ולהבא דהא נדר בקום ועשה לא אשכחן אלא לדבר טוב, ולעשות דבר רשות לא חיל נדרא בקו"ע אלא רק היבא דאסר חפלא עליו, וא"כ אף היבא דחיל הנדר כיון דהשתא ל"ה דבר טוב יפקע, וכגון הנודר לתת לעני וקודם שנתן העשיר, דבפשוטו אין כאן נדר רק להסבירים דנדר דקה חיל חיוב ממון עלי וגם היורשים חייבים, אבל להסבירים דהיורשים פטורים כיון דאינהו לא נדרו, ה"ה לגביו גופי היבא דפקע הדבר מצוה מן הנדר.

אך יעוין בתשו' ח"ס יו"ד סי' רל"ז הוצא צפ"ח יו"ד סי' רנ"ח סק"ז משמע דכל הא דנדר ליתן לעני ונחששו דאינו חייב ליתן, משום אומדנא דאדעתא דהכי לא נדר, ואולי אויל להסבירים דחיל שעבוד ממון.

והעירוני דבאור זרוע הלכות דקה סי' ו' איחא באורך תשובת רבינו חיים כהן דקד וראצ"ה ור"י אור זרוע בכה"ג, ולא איתו אלא מפאת אומדנא. ויש לדון דאף אם נימא דבעני והעשיר ליבא כלל נדר משום דהשתא ליבא מצוה, אך נדר לעשות דבר טוב נהי דאיבא כנגדו כיבוד אב, וצריך להיות בשא"ת מ"מ אכתי הוה דבר מצוה, ונ"מ צמי שנדר לעשות דבר טוב והשתא נעשה חולה שהנדר מזיקו אם צריך לשאל על נדרו.

ודב'ה מי שנדר לזום ואירע ראש חודש, אין צריך התרה כמבואר באו"ח סי' תק"ע ס"א, חזינן דכיון דאסור לזום ל"ה נדר מצוה, ואמנם החס מתחילה הי' עומד לכך משא"כ בנעשה חולה אח"כ, אך אם נימא דנדר לזדקה ונחששו המקבל פקע נדרא, א"כ ה"ה הבא, וליבא למימר דיש כאן מצוה אלא שרמי עלה איסור, דזה שפיר ילפינן מדינא דראש חודש.

ולפי"ז נמי היבא דהוה ספק כיבוד אב ונדר לעשות מדת חסידות, יפקע הנדר דהשתא ליבא מצוה מפאת ספק כיבוד אב והו"ל כדבר חולין דלא חיל נדרא כיון דליבא מצוה.

יב) אלא די"ל דאדרבא ניחיל לאידך גיסא דהא אם חל הנדר אין כאן כלל מצוה כיבוד אב, וא"כ אדנימא דמפאת כיבוד אב פקע הנדר, נימא דמפאת הנדר פקע כיבוד אב. וכתשו' כנסת יחזקאל סי' ל"ה כ' דצמ"ה לבנו שלא יהא סנדק, אע"ג דיכול לעשות ע"י אחרים, אם קיבל עליו, א"ל לבעלה משום כיבוד אב, אך התם הוה צליון טעמים אחרים רבים, יעו"ש. אך בסברא י"ל כיון דאיבא כיבוד אב קמן, לא מצי חייל נדרא אף כשנדר מקודם.

ודב'ה אשכחן בתשו' מכתם לדוד להגאון רבי דוד פארוז בעל חסדי דוד על החוספתא יו"ד סי' ל"ג, צמי שנשבעה להנשא לפלוני, ואח"כ אביה צוה עלי שלא תנשא לו, וכחז שם דלדעת הסוברים דאיבא מצוה כיבוד אב אף בענייני שדוכין, הוה לה

נשבע לבטל אח המלוה דסקע שבועה, [אלא לאייתי פלוגתא אחרונים שנשבע שלא לעשות דבר הרשות ולאחר מכן נחפץ זה למלוה אם בעלה שבועתו וחזין דלא אחי עלה לכיבוד אב בא כאשר איכא שבועה וממילא יפקע כיבוד אב, אלא לאידך גיסא כיון לכיבוד אב יבטל אח השבועה, חייל לוי, וא"כ ה"ל לענין נדר לדבר מלוה דאם אמרינן דיפקע הנדר א"כ יחול כיבוד אב וכמס"ה, וייעוין בפנים יפות לבעל הפלאה ס"פ נח מצואר דפסיקא לי דנדר מפקיע כיבוד אב, וזה בערוגת הבושם ולא כמכתם לדור, מיהו אחי עלה החם מפאת דקונם חייל לבטל המלוה וזה ל"ע דזה נדרר אהפלא ולא נדרר אגברא דזה הגדון החם].

יג) ודב'ה כתב שם במכתם לדור דכיון דהוה פלוגתא אם נכה"ג דשידוכין יש מצוות כיבוד אב, ממילא לא פקע השבועה להלך דליכא כיבוד אב, והלכך כיון דהוה ספק שבועה אסרינן לה לקיים שבועתה, דילמא חייל כאן כיבוד אב. **ולכא' קשה** כיון דיש ספק שבועה קמן א"כ היאך יתכן שלא חקיימה מחמת כיבוד אב הא האב אינו יכול לזוהר לעבור על המלוה, וא"ל דס"ל דכיון דלוי חייל להלך דליכא מלוה נמלא דאינו מלוה כנגד ד"ת, ולפי"ז במלוה לבנו שלא יאכל מאכל מסויים ומסופק לכן אם הוא מלך מלוה או האב מאכל, ואין לו מלך אחרת ומחויב לאכלה מפאת פסיקא דא"ל לחומרא, לא יוכל לאכלה דילמא אינה מלך ואז חייל לוי האב, והוא מחודש דנפשוטו כיוון דרמי עליו חיוב לאכול האב ספק, לא חייל לוי האב אע"ג דאינו רק אחד אלא על אכילה זו של הספק.

עוד שמעינן מדבריו דאם אדם נשבע שלא לקיים ספק מלוה, אף שחייב לעשותה מן התורה, חיילא שבועתו, דאל"כ בנידון המכתם לדור הא כיון דיש נדר דהוה כיבוד אב ומחויבת מספק א"כ לא חולל להשבע כנגדה, מחול השבועה כנגד ספק מלוה

כיבוד אב, וגם זה מחודש דהי אפשר לומר כיון דמחויב לעשות המלוה מספק לא חיילא שבועתו לבטל, אך כזה י"ל דמ"מ להלך דליכא מלוה ל"ה בכלל דינא דשבועה לא חיילא, ועי' ברש"י בחי' לראש השנה כ"ה א' משמע מדבריו דהנשבע שלא לחקוע חד סדר מספיקות דר' אבהו בתקיעות שופר, חיילא שבועתו מספק.

אך אין מזה ראוי להגדון דאב האומר לבנו לבטל ספק מלוה, דבזה כל שחייב צפועל י"ל דלא חייל לוי, והרי אף במלוה דרבנן לא חייל לוי האב, אע"ג דשבועה חיילא לבטל מלוה דרבנן.

ויצריץ בחוות יאיר סי' ק"מ לענין הנשבע לבטל ספק מלוה, ויש לדון דאף אם הספיקות מה"מ אולי לא חשיבא מפורש בחורה וממילא חיילא שבועה לבטלו, כמבואר ביו"ד סי' רל"ט ס"ו, אך אפשר להסביר דאיסור הספיקות מן התורה חשיבא מפורש, ואם נימא כן חיילא שבועתו בחורת ודאי, ואם נימא דחלות השבועה רק להלך דאינו חייב א"כ חיילא שבועתו רק בחורת ספק.

ודב'ה אם נימא הנך תרחי מילי, חדא, דהנשבע שלא לקיים ספק מלוה חיילא שבועתו מספק, ותו, דמלוה כיבוד לבטל ספק מלוה לא חיילא, יש לעי' היכא דנשבע והאב לוי או כנגד השבועה, בגוונא דהוה ספק כיבוד, ואז חיילא השבועה מספק דילמא אין כאן כיבוד אב, האם נימא דא"כ הו"ל כבר ודאי שבועה, כיון דמספק לימא לכיבוד אב, א"כ מציא שבועתו לחול בחורת ודאי, או דנימא דאינו כן דלהלך דיש כאן כיבוד אב הא לא חיילא שבועתו אע"פ שאינו יכול לקיים כיבוד אב בפועל.

ואם נימא דהשבועה חיילא בחורת ודאי לאחר שחיילא מספק, יש לדון ליישב ק' הגרע"א בדרו"ח בחובות דף ע' על החו"ט במתני' דנטולה אני מן היהודים, דנימא דלשון נטולה הוי ספק אם אסרה נפשה על היהודים או היהודים עלי, יעו"ש.

הרב מאיר רח

חלל קולין יד הרש"י בנרביק

הערות בסוגיא רבו וכבוד זקנים

(א) איתא בקידושין (דף לג.) אמר רב אייבו אמר ר' ינאי אין תלמיד חכם ראוי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים. מיתבי ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לוקן שלא יטריח תלמוד לומר וקן ויראת. ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא ניטרח חיובא הוא. אלא לאו כולי יומא. לא לעולם שחרית וערבית בלבד ואפ"ה כמה דאפשר ליה לא ניטרח. אמר ר' אלעזר כל תלמיד חכם שאין עומד מפני רבו נקרא רשע כו' ע"כ.

והנה הרי"ף לא הביא מימרא דר' ינאי אלא הביא מימרא דר' אלעזר דכל ת"ח שאינו עומד כו'. וכן הרא"ש, וביאר הרא"ש טעם להשמטת הרי"ף דברי ר' ינאי, וז"ל, רב אלפס ז"ל לא הביא הא דר' אבא אמר ר' ינאי אין ת"ח כו' משום דמשמע ליה דר' אלעזר דאמר כל ת"ח שאינו עומד כו' פליג אדברי ינאי, וס"ל דהלכתא כדברי אלעזר שלא נתן קילבא כו', ואם אדם מקבל פני השכינה כמה פעמים ביום נריך לעמוד באימה ובמורא, ולכך סמך רב אשי דברי ר' אלעזר בחר מימרא דרבי ינאי לאשמעין דפליג עליה. והא דלא קאמר ורבי אלעזר אמר לפי שלא היה בדורו של רבי ינאי, עכ"ל הרא"ש. וכן פסק הטור (יור"ד סי' רמ"ב) וכן נראה דעת המחבר בשו"ע דלא הביא כלל דין זה דר' ינאי, (והנה צ"י (שם) אחר שהביא דברי הרא"ש הוסיף ע"ז צדק הביא וכן פסק הרשב"א בחשוכה ולכאורה כונתו לחשובה קמ"ד שפסק שם כר' אלעזר דכל ת"ח שאינו עומד כו' אבל קשה לכאורה דלא פסק כן נגד ר' ינאי אלא נגד אידיך דר' אלעזר, דזה לשונו שם, ולענין תלמיד חכם היושב ועוסק בחורה (אי חייב לעמוד מפני רבו), מסתברא דהלכה כאב"י (דחייב) דבחרה הוא, וכן נראה דעת הרב אלפאסי ז"ל שכתב אידיך דרבי אלעזר דאמר כל ת"ח שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע, ולא כתב ההיא אחריתי דר' אלעזר דאינו ראוי לעמוד מפני רבו בשעה שיושב ועוסק בחורה דאלמא חייב לעמוד מפני רבו, עכ"ל, וז"ל

דדייק מזה הצ"י דכיון דס' הרשב"א ג"כ דהרי"ף פסק כר' אלעזר דכל ת"ח שאינו עומד כו' א"כ גם הוא למד דהרי"ף דמה שהביא מימרא דר"א זו היינו דפ' כותיה וא"כ ה"ה גבי מימרא דר' ינאי, אבל לכאורה אין זה הכרח כלל, ונראה לפרש כונת הצ"י לפי דברי המרדכי בשם רבינו ברוך שהביא הצ"י (שם) דפירש אין ת"ח העוסק בחורה ראוי לעמוד ולבטל מלמודו אלא שחרית וערבית, והיינו אליבא דאידיך דר"א דלקמן, וממילא כיון שכתב הרשב"א דליתא להא דר"א א"כ שוב גם ליתא לדרי ינאי דקיימי באותה שיטה, אמנם שאר הפוסקים לא פירש כן בדרי ינאי א"כ שוב אין הכרח דדעת הרשב"א כדעת הרא"ש, ואולי כונת הצ"י לחשובה אחרת שאינה מלויה בינינו).

אמנם מהחוס' והרמב"ם משמע דס"ל דאין בזה מחלוקת בגמרא ולכו"ע איתא לדינא דר' ינאי, דז"ל החוס' חימה למה איקפד רבא לעיל (לכ): מובא בדברינו לקמן אות ב') שמה קמו מפניו שחרית וערבית ולא אדעתיה, ונראה לפרש דדין זה אינו נוהג אלא באותם הדדים בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית כו', עכ"ל, ואי יש בזה מחלוקת א"כ לא קשה כלל מרבא דדילמא סבר כר"א דפליג אדרי ינאי, וכן הרמב"ם (הל' ת"ח פ"ו ה"ח) פסק כמסקנת החוס' דדוקא בתלמיד היושב לפני רבו תמיד יש דין זה, א"כ משמע דהוא ג"כ משום קושית החוס' מרבא, וכן הביא הכסף משנה דעת החוס' בטעם לדין הרמב"ם, וא"כ גם להרמב"ם אין בזה מחלוקת בגמרא, וכ"פ הרמ"א בשו"ע (יור"ד סי' רמ"ב סט"ז בסופו) אלא דפסק כהפוסקים דפירשו אינו ראוי אינו חייב, כדעת הגליון תוס' שם.

והנה לדעת הרא"ש בדברי הרי"ף הג"ל דר"א פליג אדרי ינאי וס"ל דחייב תמיד לעמוד מפני רבו, קשה לכאורה מגמרא בירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) דאיתא התם עד כמה אדם נריך לעמוד מפני זקן, שמעון בר בא בשם ר' יוחנן פעמים ביום, רבי לעזר אומר פעם אחת ביום, ופריך מברייתא דמנין